

"כי דרך נשים לי": נאמנות האישה

נתינת האמון באחר היא עיקרון חשוב וחיוני, המאפשר לנו חיים דתיים מוקפדים מצד אחד, בלי לפגום בחיי חברה זורמים ונעימים מצד שני. בזכות האמון שאנו נותנים בזולת אנו יכולים להתארח, לאכול ולשתות בבתי חברים כשהם מעידים שמטבחם כשר. עיקרון זה מעוגן בכלל ההלכתי של "עד אחד נאמן באיסורים". משמעו של הכלל הוא, שבפשטות, אנו סומכים על כל אדם שאין לו סיבה לשקר, בפרט אם יש בידו לדאוג באופן מעשי לכך שהמציאות שעליה הוא מזהיר בפנינו אכן התרחשה. את עדותו על הכשרות בביתו מכשירה ומבססת. העובדה שכשרות המזון היא בשליטתו ובהישג ידו. הוא יכול לעשר פירות ולהרים מהם תרומה, לבדוק את הירקות שאינם מתולעים, להקפיד על הפרדה בין בשר וחלב וכדומה.

לפי שיטות מסוימות עקרון זה של עד אחד נאמן באיסורים נלמד דווקא מהלכות נשים. טהרתה של אישה מאיסורי נידה מסורה בידה: כאשר היא טוענת שהיא טמאה, היא טמאה, וכאשר היא טוענת שהיא טהורה, היא טהורה. המקור ללימוד זה הוא במילים "וספרה לה" היא סופרת לעצמה ומשמע שהיא נאמנה בדבריה (ויקרא טו; כתובות עב, א; תוספות, שם).

בפרשתנו, בעת שלבן נכנס לאוהלה של רחל, ועל מנת להסתיר את פשעה, רחל מועלת באמון הזה, ומודיעה לבן כי "דרך נשים" לה.

אמנם, נראה שהתנהגותה של רחל נלקחה בחשבון אף על ידי חז"ל. סוגיה שלימה בתלמוד ובהלכה מוקדשת לשאלה מתי ניתן להאמין לאישה ולסמוך עליה. ומתי לא ניתן להאמין לה וגם אין לסמוך על דבריה. כמובן, שהדיון מתייחס למצב שבו ברור שמהו השתבש.

שני מקרים הובאו לדיון בגמרא בהקשר זה.

המקרה הראשון הוא מקרה של אישה שכאשר מציעים לה הצעות שידוכים היא מתנערת בתואנה שהיא אשת איש:

"מעשה נמי באישה אחת גדולה, שהייתה גדולה בנוי

וקפצו עליה בני אדם לקדשה

ואמרה להם מקודשת אני" (בבלי, כתובות, עב, א-ב).

הסיטואציה המתוארת בסיפור הוא של רווקה מבוקשת וכלילת המעלות, גם יפה וגם בעלת אופי ואישיות. הלחץ הגדול המופעל עליה מכל עבר גורם לה לברוח ממרכז הבמה ולהשאיר בידה את המושכות לניהול מסע החיפוש הזה. ההתחמקות מדייטים מייאשים יכולה להיות מוכרת לנו, הטענה "אני תפוסה" ככל הנראה מצויה כתופעה רווחת של התנערות מהצעה בלתי רצויה.

הגמרא מספרת על אותה אישה:

"לימים עמדה וקידשה את עצמה.

אמרו לה חכמים: מה ראית לעשות כן?

אמרה להם: בתחילה שבאו עלי אנשים שאינם מהוגנים אמרתי מקודשת אני,

עכשיו שבאו עלי אנשים מהוגנים עמדתי וקידשתי את עצמי".

הקושי במעשה הזה הוא, שאישה שהעידה על עצמה שהיא נשואה, אינה יכולה להינשא שוב ללא שראינו שהתגרשה או התאלמנה. שהרי היא העידה על עצמה שהיא אסורה באיסור החמור של אשת איש ובאותו הינף אמירה גם פטרה את עצמה מעול זה. כיצד יש להכריע בין הטענה הראשונה לטענה השנייה של האישה? מדוע נסמוך עליה כשהיא מודה שבעצם היא רווקה?

הגמרא מבארת שכאשר האשה נותנת "אמתלה" לדבריה היא נאמנת. כלומר, מאמינים לה שלמרות שהודיעה קבל עם ועולם שהיא נשואה, היא בכל זאת רווקה ומותרת להינשא. חז"ל מניחים שהתירוץ הטוב ביותר עבור

אותה רווקה הוא פשוט לומר שהיא נשואה. טיעון כזה הוא היחיד שסותם ביעילות את הגולל על כל אופציית נישואין ומסיר מידית כל לחץ חיצוני. אם כן, ניתן להבין מדוע בחרה אותה אישה לשקר. החידוש של חכמים הוא שלמרות השקר היא לא מאבדת את נאמנותה.

המקרה השני המובא בסוגיה הוא של אישה שאומרת לבעלה שהיא טמאה, אולם לאחר זמן היא מתחרטת ואומרת שבעצם היא טהורה. גם כאן, הדין דומה: אם נתנה אמתלה לדבריה היא נאמנת וטהורה לבעלה. באמצעות התלמודים והפרשנים אנו מתוודעים לגיוון הגדול של המניעים שבשלם אישה יכולה לטעון שהיא טמאה אף שבעצם היא טהורה. לעיתים מפני שהיא חלושה ומותשת, אולי בשל לחצים המופעלים עליה מצד בן הזוג (ירושלמי, כתובות פ"ב, ה"ה), צניעות וחוסר רצון לחשוף בפני אחרים את מצבה הנוכחי - כטמאה או כטהורה (רמב"ם איסורי ביאה, ד, י), ואף קטטה שפרצה בין בני הזוג שגרמה לאישה לשלוף את הנשק הסודי שלה, כשהיא מודיעה לבעל שהיא אסורה עליו, (ב"ח יו"ד, קפה). האם אחר כך, לכשתתרצה, תהיה נאמנת לומר שהיא טהורה?

חז"ל מכירים בכך שהאישה במצבים מסוימים בוחרת לחמוק מדיון ישיר במה שמעסיק ומטריד אותה. חז"ל פינו מקום לאפשרות שהמניפולציות הללו אינן הופכות אותה לשקרנית מועדת. הפרשנים דנו גם במקרים שבהם לא הבעל הוא הנמען של ה"הצגה". לעיתים נשים שהיו מעוניינות להסתיר הריון מפני עין הרע, יצרו מצג חברתי שאינו חושף את הריון (ט"ז, יו"ד קפה, ב בשם הרמ"א).

כל המקרים שמתוארים כאן, למעט האחרון, מתעדים מצבים של חוסר תקשורת בין בני הזוג. שגוררים את האישה להעדיף את השקר על פני שיחה גלויה על הקשיים הנלווים לזוגיות.

בפרשה שלנו אנו פוגשים מקרה דומה. רחל מודיעה לאביה כשהוא נכנס אל האוהל לחפש אחר התרפים שנעלמו מביתו, רחל יושבת על הגמל ומודיעה לאביה שהיא לא יכולה לקום מן הגמל "כי דרך נשים לי". חז"ל מעירים שלא מיניה ולא מקצתיה, רחל הייתה בכלל הרה באותה עת: "והלא מעוברת היתה שהרי ילדה בדרך" (פסיקתא זוטרותא בראשית לא). נראה שהנימוק הזה היה מאז ומעולם הנימוק המוחץ. דרכו של עולם, נימוס ודרך ארץ, מותירים את המרחב הנשי לנשים בלבד.

בשל הנתק שביניהם, ומערכת היחסים הקלוקלת, הצליח לבן, אביה של רחל, לגרום לבתו לגנוב ואחר כך לשקר ולהטעות אותו. כשם שהעמדות פנים, אמירות מניפולטיביות וחוסר ישירות מעידים על קצר לא רצוי בין בני זוג, כך יחסי לבן ובנותיו נחשפים במעורמיהם בסצינה אחרונה זו של פרידה. היא איננה יכולה להעיר לו על כך שהחזקת תרפים אינה מכבדת אותו, והוא נכנס לאוהלה בחוסר התחשבות בפרטיותה. המוצא היחיד של רחל הוא לשקר, ובכך להציב מראה המשקפת את מערכת היחסים הזו, של אובדן הכבוד באמצעות חשיפת הפרט הכביכול אינטימי ביותר.